

MARKO MARULIĆ NAŠ SUVREMENIK

Rafo Bogišić

Odnos suvremenosti prema djelima iz književne prošlosti dobro je poznata tema književne znanosti. U fiksiranju toga odnosa, iako postoje neke općenite i zajedničke premise, postoje i pojedinačni u teoriji i praksi (u znanstvenoj povijesti i istraživanju općenito) utvrđeni i iskušani principi koji se koriste i slijede u odnosu prema pojedinim vremenima i razdobljima, a isto tako i prema pojedinim oblicima kulturno–književnog stvaranja i očitovanja. Specifikum, dakle, može biti i vremenskokronološkog tipa, a isto tako i žanrovske kvalitete. To je zbog toga što svako vrijeme u uspostavljanju korelacija ne postavlja iste zahtjeve, ni svaki oblik iste mogućnosti. I u jednom i drugom slučaju u znanosti o književnosti postoje razlike u pogledima i ocjenama, različite mogućnosti uspostavljanja i određivanja odnosa.

Razlike postoje i kad su u pitanju pojedine nacionalne književnosti, pojedine filologije, odnosno pojedini kulturni subjekti. Razlike su u skladu s osobitim putem kojim su zajednički fenomeni prolazili i u svom putu očitivali posebnosti što ih je određeni nacionalni kulturni i narodni subjekt posjedovao i doživljavao. Sve to čini uspostavljanje suvremenih relacija kulturnoga književnog fenomena s onima iz prošlosti veoma složenim i zanimljivim.

Spoznaje o relacijama prema prošlosti mogu olakšati i uvid u put kojim je razvitak i proces u nekoj književnosti tekao, mogu biti i osobite naznake procesa koji su odnosni kulturni subjekt i »njegova« književnost kao njegov samostalni vid doživjeli i prošli.

Osim ovog strukturno–arhitektonskog vida, korelacija se može posebno uspostaviti i pratiti prema nekim razdobljima ili fenomenima koji stjecajem različitih okolnosti odnose »lakše« i očitije uspostavljaju. Do lakše i razumljivije korelacije može doći, i dolazi, ako je riječ o nekom osobitom fenomenu, djelu ili

autoru koji u sebi sadrži kvalitete trajno žive i aktualne vrijednosti. Poseban je, dakako, aspekt fenomena da je upravo podatak što nam se neko djelo ili neki autor u suvremenom trenutku pričinja posebno bliskim istovremeno siguran znak osobite vrijednosti i veličine odnosnog djela.

Ova je pojava u savršenoj korelaciji s dvije poznate istine:

— onom da je velika i autentična književnost uvijek i u svim vremenima u neposrednoj blizini sa životom i životnom zbiljom općenito,

— i onom da naš život danas u svim svojim bitnim egzistencijalnim pitanjima i odnosima posjeduje ista ili slična obilježja i osobine koje su ljudi od početka pa u svim vremenima i epohama imali i doživljavali. Epohe se mijenjaju, vremena se mijenjaju, ali su neke bitne pojave i kategorije čovjekova postojanja ostale iste. Čovjekov se odnos prema prirodi i okolini u nekim bitnim pitanjima ne mijenja, krećući se tijekom stoljeća i vremena čovjek postavlja i ponavlja, uglavnom, ista pitanja i ističe iste probleme.

Primjere za ove istine nije teško pronaći. Dovoljno je stupiti u neposrednu blizinu i doživjeti npr. djela Homera, Dantea, Shakespearea, Marina Držića i nekih drugih, da se vidi kako se čovjek u svojim bitnim očitovanjima ponavlja u svim vremenima i sredinama. S druge strane, one koja se javlja u neposrednoj blizini književno–istraživačke prakse sve je to u skladu s principom slobode interpretacije, koju su književni teoretičari već odavno utvrdili i naglasili.

Osim ovih općih relacija i kategorija, može se dogoditi da se u nekoj književnosti, odnosno u nekom duhovnom subjektu u većim ili čak velikim historijskim razdaljinama posebno lako uočavaju stanoviti tematski književni fenomeni međusobno naglašeno ili osobito bliski i podudarni. To je razumljivo. Svaki kulturni subjekt živi svoju osobitu sudbinu, ona traje uvjetovana okolnostima koje su na razne načine nametnule okvire postojanja djela, pa se te okolnosti mogu i ponavljati. S druge strane, u čovjeku, odnosno u narodu, koji pomoću književnosti i ostalih duhovnih kategorija postaje duhovnim subjektom, tijekom stoljeća postoje i javljaju se određena egzistencijalna pitanja različita medijskog karaktera, ali koja u povijesti odnosnog naroda mogu trajati pa i ponavljati se.

Odnos hrvatske književne historiografije prema vlastitoj književnoj prošlosti ima dugu povijest. Ona se pisala već tijekom stoljeća usporedo s rađanjem književnih djela, u 18. stoljeću dobila je neke osobite znakove i kvalitete, a u posljednja dva stoljeća hrvatska književna historiografija pokazala je naglašenu »aktivnost«, ali u njoj i velike promjene u kvaliteti naboja.

Tijekom posljednjih dvaju stoljeća neki književni fenomeni i autori iz prošlosti u pojedinim trenucima hrvatskoga kulturnog i znanstvenog medija, a sve u općenitim naporima hrvatskog duhovnog i narodnog subjekta, bivali su osobito bliski. Od ilirskih vremena i poslije takve trenutke doživljavali su npr. Ivan Gundulić, Marko Marulić, Junije Palmotić, Matija Antun Relković, Andrija Kačić Miošić, Antun Gustav Matoš, Marin Držić.

Može se primijetiti da u hrvatskom narodnom i kulturnom subjektu ima autora koji su nam i danas osobito bliski. To je, dakako, zbog toga što su se u njihovu

djelu utvrdile i ustalile kvalitete s kojima naša suvremenost na osobito živ način korespondira. Među takve autore možemo ubrojiti Ivana Gundulića, Antuna Gustava Matoša i neke druge. Ipak u ovoj prigodi želim naglasiti kako i zašto nam je od svih autora naše književne prošlosti danas najbliži upravo Marko Marulić.

Osjećajući Marulića u neposrednoj blizini, ostajući na relacijama koje ga povezuju uz naše vrijeme i čine ga našim jasno prepoznatljivim suvremenikom, trenutno ćemo zanemariti neka pitanja i pojave u rađanju novije hrvatske književnosti, a koje pojave su neposredno povezane uz Marulićevo djelo i koje to djelo s pravom kvalificiraju kamenom temeljcem novije hrvatske književnosti. Nećemo spominjati Marulićevo višejezičnost kao plošni fenomen pjesnikove osobite veličine; nećemo navoditi dvostruki, originalni i prevodilački Marulićev rad; pjesnikove naglašene veze s domaćim prethodnicima glagoljašima; Marulićevo žanrovsko i tematsko bogatstvo; veze i dodire s antičkim autorima; odnos prema Bibliji i dr.

U kontekstu teme o kojoj je riječ pozornost ćemo obratiti samo jednoj ali zato temeljitoj humanističkoj razini i temeljnom konceptu i okviru kojim je i u kojemu je Marulić nastupao. Želimo naglasiti da je Marulićevo djelo klasičan primjer novoga programa znanja, nove orijentacije onoga što se u humanizmu nazivalo *paideia*, a što je bilo humanistički opći ideal. Namjesto starog i za humaniste neprihvatljivog doktrinarno–formalističkog apstraktnog i skolastičkog naučavanja, humanisti su zacrtali novu osnovu duhovne kulture, onu koja odgovara novom i sveopćem iskustvu čovjekova življenja, novim interesima i problemima s kojima se susreće pojedinac i društvo u cijelosti. Humanisti, a u punoj mjeri i punom opsegu upravo veliki humanist Marko Marulić, slijede pionirski put humanističkih pisaca (Petrarce i dr.) i taj put proširuju i temeljito označuju. A taj put vodi upoznavanju čovjekove naravi, želi slijediti razloge zbog kojih živimo, upoznati ih, proučiti i utvrditi. Brojni humanistički traktati napisani su upravo s tim u svezi želeći potanko i temeljito usmjeriti spoznaje do kojih čovjek može doći i dolazi: od antičkih, književnih i filozofskih, pa preko kršćanskih, humanističkih do onih suvremenih pokrenutih idejama humanizma. Pri svemu tome, kao temeljna značajka novog vremena, u prvom je planu *humanitas–čovjekoljublje*, ne više prazna i suha spekulacija nego »razgovor« i »dogovor« o čovjekovu iskustvu i življenju, — *a divinis ad humana*.

Kao dosljedni primjer autora ovoga novog čovjekoljubivog, bliskog i stvarnog humanizma Marulić cijelog svog života uz veliku erudiciju s golemom marljivošću objašnjava i podučava. Opus Marulićev sjajno pokazuje kako je golemo, beskrajno bilo povjerenje humanističkih autora u riječ kojom su nastupali. Upravo su u njega jasnoća i slikovitost riječi primjereni sigurnosti onoga što se propovijeda.

Pišući i obrazlažući svoje humanističke stavove u vrijeme kad su renesansne teme i ideje u hrvatskoj književnosti već zauzimale svoje mjesto, Marulićeve misli i ideje već uvelike dobivaju vidljiva obilježja novoga vremena i, što je osobito znakovito, obilježje domaćih, hrvatskih kvaliteta. Koliko je njegov humanizam bio

aktualan, može pokazati i sažeti uvid i najkraći spomen hrvatske renesansne tematike i problematike.

Već u Marulićevo vrijeme, u prvim desetljećima stoljeća, jasno su se ukazale crte i obrisi hrvatskih renesansnih preokupacija. U Marulićevo vrijeme one su već rođene, žive i vidljive, a u decenijama koji su uslijedili postale su živim i plodonosnim okosnicama hrvatskoga književnog stvaranja. Riječ je o ovim temama i preokupacijama:

- rodoljublju, odnosno svestranoj i raznovrsnoj povezanosti uz vlastitu zemlju, narod, jezik,
- refleksivnosti, odnosno razmišljanju o životu i življenju općenito, posebno o odnosu između života i smrti, o smislu čovjekova postojanja,
- uočavanju prirode, opisivanju prirodnih pojava i pejzaža općenito, odnosno o temama ladanja u neposrednoj blizini prirodne ljepote,
- petrarkizmu, a u njegovu okviru temama jasnog opredjeljenja »skladanju pjesni«, tj. opredjeljenju svijetu vrline i duha,
- doživljaju poklada, i s tim u svezi temama renesansnih sloboda u ponašanju i prepuštanju ovozemaljskim užicima,
- refleksu društvenog života na svim razinama: u krugu obitelji, grada, komune–sredine, staleža.

Trebalo bi uložiti veliki napor da bismo navedene tematske preokupacije hrvatske humanističko–renesansne književnosti unutar toga razdoblja i te epohe kronološki potanje odredili. To bi se, možda, uz velike kompromise i moglo barem približno učiniti, ali odrediti redosljed ovih tematsko–idejnih sklopova prema njihovoj važnosti u hrvatskoj književnosti humanizma i renesanse, to je veoma rizično, zapravo nemoguće. Isto je tako nemoguće u najviše slučajeva u odnosnoj hrvatskoj humanističko–renesansnoj književnosti strogo odijeliti navedene tematsko idejne komplekse, pa neko djelo ili nekog autora označiti samo jednim od spomenutih znakova. Najčešće su auktori i djela bili zaokupljeni i povezani tematikom iz različitih sklopova spomenute tematsko–idejne problematike, iako su pri tome na početku svoga poetskog pothvata bili motivirani samo jednom ili dvjema izvornim motivacijama.

Zbog svega što je rečeno ako u djelu Marka Marulića, a u neposrednoj svezi s našom prigodnom temom, posebno primijetimo i odvojimo dva kompleksa, ako ih stavimo u prvi plan, to je zbog toga što smatramo da su ta dva kompleksa u Marulićevu djelu zaista u prvom planu, iako i drugi tematsko–idejni aspekti Maruliću nisu bili nepoznati. Ipak, ako želimo istaknuti kako i zašto nam je Marulić danas osobito blizak i zašto se ovaj pjesnik tako upadljivo poistovjećuje s našim vremenom, onda mislimo u prvom redu i samo na dva kompleksa iz spomenute hrvatske humanističko–renesansne problematike koji su u temeljima Marulićeva djela. To su teme s područja etičkih i moralnih refleksija, tema rodoljublja, razmišljanja o čovjekovu smislu življenja i upute u tom pravcu te Marulićeva povezanost uz vlastitu zemlju i vlastiti narod.

Moglo bi se, i bilo bi veoma zanimljivo, raspravljati i tražiti izvore, odnosno razloge zašto su ova dva kompleksa uz temu petrarkizma i opredjeljenja pjesničkom skladanju općenito, tako naglašeno nazočne odmah na početku hrvatskog renesansnog razdoblja i zašto su uzele temeljna mjesta u tako velikog autora kao što je bio Marulić. Mogli bismo, dakako, razmišljati i u obratnom pravcu: koliko su upravo ova tematika i ove preokupacije pomogle Marulićevoj veličini i životnosti Marulićeva djela.

Moglo bi se u skladu s nekim fundamentalnim elementima i slojevima vremena i epohe o kojima je riječ, utvrditi kako je snažna i dosljedna refleksivna razina i opredijeljenost u Marulića sasvim u skladu s nekim fundamentalnim zasadama u humanizmu općenito, a kako su rodoljubne tendencije i misli, odnosno pjesnikova zabrinutost za sudbinu vlastite zemlje i naroda, kategorije novih renesansnih vremena i preokupacija.

Treba, međutim, upozoriti na veoma važnu istinu, da oba spomenuta tematsko–idejna kompleksa koja smo utvrdili kao temeljne Marulićeve preokupacije, imaju svoje korijene već u osnovama i bitnim slojevima hrvatske srednjovjekovne književnosti, koja je Marku Maruliću i humanističko–renesansnoj književnosti prethodila. Već su u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka izraziti elementi i oblici refleksivnosti, i to upravo one koja se bavi posljednjim stvarima čovjekova života, te u skladu s tim potrebom čovjekova stanovitog ponašanja. Isto tako u hrvatskom je srednjem vijeku dobro poznata i tema rodoljubnog izražavanja i povezanosti uz svoju zemlju, narod i domovinu. Rodoljubni znak je jasan u dosljednom glagoljaškom izrazu povezanosti uz domaće tlo, narodni jezik; rodoljublje i živi odnos prema vlastitoj zemlji i jeziku jedan je od bitnih znakova glagoljaške književnosti i glagoljaštva općenito. Došlo je zatim do turskog prodora i strašne opasnosti, na što su također odmah reagirali i hrvatski književnici srednjega vijeka, glagoljaši.

Pred nama su, dakle, dva koncepta, dva motiva zbog kojih je Marulić danas osobito aktualan, živ i blizak, zbog kojih nam je taj pjesnik i književnik izrazito nazočan suvremenik. Jedan upućuje na potrebne norme u ponašanju, na nužnost opstanka i življenja u kružnici moralnih i etičkih principa kršćanskog centraliteta, drugi se rađa iz rodoljublja i osjećaja i zabrinutosti za sudbinu zemlje i naroda, što je postalo posebno aktualno poslije turskog prodora po sredini hrvatskog narodnog prostora.

Ove dvije izrazite i trajno nazočne Marulićeve idejne osnove i danas su dvije temeljne egzistencijalne hrvatske preokupacije, dva temeljna hrvatska problema, dva tematsko–idejna okvira u kojima hrvatski narod i danas živi. Može se zato sa sigurnošću reći kako su dvije glavne Marulićeve motivacije danas u cijelosti i u pojedinostima aktualne i suvremene. Kao i u Marulićevo vrijeme, i danas je hrvatski narod u smrtnoj opasnosti, kao i u Marulićevo vrijeme i danas je uz fizičku borbu za opstanak nužno povezana borba za etičke principe, za moralni kodeks. Kao i u davnom biblijskom slučaju–situaciji židovskog naroda u pustinji Sinaj — jedan bez drugoga ne funkcionira.

Uspoređujući suvremeni položaj hrvatskog naroda s onim Marulićeva vremena i utvrdivši podudarnost posebno s obzirom na navedene dvije Marulićeve temeljne preokupacije, mogli bismo, želeći ilustrirati korelacije, raspravljati i o genezi situacija u kojima su preokupacije nastajale i nastaju. Izvori koji su u davnim vremenima dovodili do odnosnih preokupacija nisu identični onima koji uvjetuju stanje u našoj suvremenosti, ali su posljedice identične, a identična je i opasnost u kojoj se Marulićev narod ponovno nalazi. Marulićeva borba za etičke i moralne principe i općenito duhovne vrednote može biti, i jest, kao što smo rekli, refleks trajnog i naslijeđenog načela kršćanskog centraliteta, a možemo je isto tako shvatiti i kao rezultat želje da čovjek prebrodi krize do kojih je dolazilo u zapadnoeuropskom mediteranskom svijetu u 14. i 15. stoljeću.

I u hrvatskom suvremenom slučaju možemo govoriti i o općoj i trajnoj borbi koju vjerski i kršćanski centralitet i princip već stoljećima zastupa i vodi, ali u suvremenom hrvatskom slučaju posebno je riječ o potrebi duhovnog ozdravljenja i ponovnog vraćanja vrednotama koje su dugo bile zapostavljane i otvoreno negirane. Bez vlastite mogućnosti da sam organizira svoj život hrvatski je narod u dugom razdoblju posljednjih dvaju stoljeća podvrgavan tendencijama koje su njegov duhovni integritet i opći moralni kodeks sustavno razarale i uvelike nagrízale. U posljednjim pak desetljećima teške posljedice svestrano moralno razarajućeg komunističkog sustava ostavile su u ponašanju i mišljenju ljudi duboke tragove, duboke moralne i etičke destrukcije, pasivnost i posebno naglašenu i »izgrađenu« sebičnost, pa je prirodno da to zahtijeva dugotrajni period obnove i ozdravljenja.

U tom pogledu, da bi se u potpunosti shvatilo o čemu je riječ, može se reći kako se danas hrvatski narod nalazi u situaciji sličnoj onoj u kojoj se židovski narod našao poslije izlaska iz Egipta, poslije prijelaza preko Crvenog mora i ulaska u Sinajsku pustinju. Dobro je poznato kakvi su sve zahvati, koliko vremena i kakva je svestrana organizirana djelatnost bila potrebna da se taj narod oslobodi i izliječi, da mu se ispune praznine već uvelike izbljedjele i osiromašene duše.

Da bude teže i opasnije, i osim u Marulićevo vrijeme i danas je uz sveopću dekadansu duhovnih vrednota, hrvatski narod prisiljen boriti se za vlastiti opstanak. I danas je kao i tada hrvatski narod prepušten sam sebi, zaboravljen i osamljen (baš kao i oni na Sinaju) traži i pronalazi put spasa.

Ovaj istovremeni dvostruko teški i sudbonosni zid koji mora prijeći hrvatski narod, ono je što nas povezuje s Marulićevim djelom, ono je što Marulića čini suvremenikom. U Marulićevu je djelu humanistički fiksirana slika stanja, ali i humanistički fiksiran kontrapunkt u sredini kojega se narod nalazi i koji mora riješiti.

Svoj aktivni humanistički program ostvaren u etičko–moralnom konceptu Marulić je povezoao uz poroke, mane, grijeha i devijacije koje čovjeka odvlače i udaljuju od cilja, od ideala za kojim teži. U tom je smislu znakovito kako je organizirao svoju *Instituciju*, svoje fundamentalno programsko djelo o tome kako se treba ponašati, da bi se došlo do cilja (*De institutione bene vivendi per exempla*

sanctorum — *Upućivanje u čestit život po primjerima svetaca*). To djelo on je započeo poglavljem u kojemu obrazlaže gdje je glavna opasnost koja može čovjeka skrenuti s pravoga puta, udaljiti ga od željena cilja i ideala. To početno poglavlje nazvao je *O preziranju zemaljskih dobara zaradi Krista — De terrenis bonis contemnendis propter Christum*, a zatim je u tom smislu oblikovao cijelu prvu knjigu svoje rasprave. Naći ćemo tako u knjizi i poglavlje *O tome kako ne valja žudjeti za visokim položajima — De dignitatibus non concupiscendi; o tome kako se treba kloniti gramzljivosti — De avaritia evitanda*, i sl. Druga knjiga govori kako čvrstom vjerom (dakle solidnim služenjem principu) treba slijediti ideal, odnosno put spasa.

Istim je razmišljanjem on ponesen kad se prihvaća prevođenja glasovitog djela suvremenog religioznog i kršćansko–moralističkog centraliteta — *De imitatione Christi*, u kojemu, odmah na početku, uz ideju o »naslidovanju« stoji i žestok kontrapunkt — *vanitates mundi*. Štoviše, Marulić je iz prvog poglavlja koje govori o »taščini« (vanitas) upravo taj problem stavio u naslov svoga djela: »*Počinja knjiga Ivana Gersona kancelira pariškoga od naslidovanja Isukarstova i od pogarjenja taščin segasvitnjih*«. A onda u *Libru* čitamo Marulićevo hrvatsku definiciju koja se nalazi na prvom mjestu i zapravo »otvara« cjelokupno pitanje: »*Taščina poni jest blago biguće iskati i u njem ufati*«. Ovom bitnom pitanju iz moralno–etičkog kompleksa posvećeno je i Marulićevo izgubljeno djelo *De vitio avaritiae divitiisque contemnendis liberalitatisque virtute (O poroku škrtosti i preziranju bogatstva...)*.

Maruliću je, dakle, bilo sasvim jasno gdje se nalazi izvor i početak negativno nabijene i destrukcijom označene motivacije čovjekova ponašanja, koja je u mogućnosti pokrenuti i sve druge negativne poticaje, one koja sa sigurnošću razara i slabi težnje prema idealu.

To je ista ona snaga koja je Mojsija bila onako razbjesnila, a simbolizirana je Zlatnim teletom: moć koja ljude i narode odvodi prema zaboravu Velikih ideala, a koja se očituje u pohlepi, sebičnosti, gramzljivosti, to je »*blago biguće iskati*«, čeznuti za blagom, za materijalnim dobrima. To je snaga koja čovjeka, pa i ljudske zajednice, nepogrešivo vuče u stranu, udaljuje od puta u Zemlju obećanu. Draž Zlatnog teleta — pohlepa za zemaljskim dobrima u stanju je bila poput kobne zaraze uništiti sve napore, onemogućiti sve namjere, slomiti sve vizije što ih je Mojsijev narod imao. Bio je to svjetlucavi prah što su im ga na umrtvljene i zarđale duše uporno i smišljeno posipali njihovi gospodari. I samo je pravovremena intervencija Mojsijeva spasila stvar.

Registriranje, čiji smo nacrt u Marulićevo djelu izvršili, nije bilo teško učiniti. Teže će biti u registraciji Marulićeve aktualnosti i suvremenosti oživjeti i aktualnim učiniti Marulićev duh koji se ni trenutka nije pokolebao, koji je ostao čist i otporan na zamke svake vrste, pa je našao savršenu formulu između ideje i riječi Jahvine, između moralnog zakona koji upravo taj Jahve nalaže i »običnog« ljudskog djelotvornog poticaja da se živi i radi, da se čini i učini sve što se može. Mojsiju je bilo sasvim jasno, što znači i kamo vodi zlato, i zato ni trenutka nije razmišljao kako treba postupati. Jasno je to i Maruliću, pa mu je jednako strano

zadovoljavanje vlastitim probitkom, sebičnost i pohlepa ali i bespomoćno prepuštanje, tugovanje i rezignacija. Marulićevo djelo uvjerljivo registrira stanje, ali isto tako uvjerljivo govori o načinu kako treba postupati, kako se ponašati. Taj način savršeno se poklapa, nadahnut je i pokrenut aktivnim i čovjekoljubivim humanizmom, koji je misao vodilja cjelokupnog Marulićeva djela.

Zato Marulićevo djelo jasno komunicira s našom suvremenošću. Marulićevo djelo napisano je za nas danas. Ukazuje se savršeno razvidnim, kako su dva fundamentalna načela Marulićeva djela, a zatim i dva temeljna načela i dvije osnovne teme hrvatske renesanse i hrvatske književnosti općenito — rodoljublje (borba za opstanak) i etičko–moralni odnos i kodeks — i danas aktualni i nedjeljivi: negacija jednoga sigurno predstavlja negaciju drugoga.

BIBLIOGRAFSKA BILJEŠKA

Ovom prigodom nije moguće a ni potrebno navoditi opširnije literaturu koja bi mogla biti relevantna za tematiku o kojoj je riječ u prednjem napisu. Spomenut ćemo, stoga samo neke, manje ili više, novije priloge koji se odnosnoy tematici približavaju ili je neposredno tretiraju. Možemo tako navesti da su o Marulićevoj idejnoj odnosno duhovnoj osnovi pisali Vladimir Filipović (Osnovi etičko–filozofske orijentacije Marka Marulića. Djela JAZU 39–40, 1950) i Tomislav Ladan (Marulićev Syllabus. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1975, 1–2). U novije pak vrijeme treba vidjeti napise Drage Šimundže (Uvodni napisi u: Pouke za čestit život s primjerima, Zagreb, 1986; *Evandelistar* I. Književni krug, Split, 1985; *Institucija* I. Književni krug Split, 1986), i Franja Šanjeka (Marko Marulić i duhovna gibanja u doba restauracije 16–17. stoljeća. Dani Hvarskog kazališta 15, 1989). Posebno su s obzirom na našu tematiku zanimljive studije Ljerke Schiffler (A divinis ad humana. Filozofske značajke hrvatskog humanizma«. Dani Hvarskog kazališta, 17, 1991; i »Marulićev humanistički program«. U knjizi: »Humanizam bez granica, Zgb. 1992). U studijama Ljerke Schiffler nalaze se i najvažnije informacije o ostaloj najnužnijoj domaćoj i stranoj literaturi.

R a f o B o g i š i ć

MARKO MARULIĆ, OUR CONTEMPORARY

There are two creative concepts and literary themes that make Marulić a close and living presence and — why not — a contemporary: One of them would be the stress he lays upon the necessity of *norm* in human behavior and such a terrestrial life that should be lived within the scope of the Christian outlook; the other one, drawing on patriotic feelings, could be described as the deep concern for the future of the land and the people, the preoccupation that was particularly felt in the time following the Turkish penetration into the central part of the Croation ethnic space.

These two conceptual bases of Marulić's work still represent the two fundamental, existential Croatian preoccupations and problems, the thematic and conceptual framework within which the Croatian man still lives. As in Marulić's time the very existence of the people is in peril; as then, the physical struggle for survival is inseparable from the battle for ethical principles and a moral codex. It is very much alike the Biblical situation of the Hebrew people in the Desert, when the two forms of battle could not be separated; once divided, they did not function.

Although Marulić's battle for ethical and moral principles, and spiritual values in general, could be seen as the reflex of the inherited, lasting Christian direction of action, it could be understood also as a concrete effort, with the ultimate scope of getting over the religious and general cultural crises that appeared in the contemporary Europe.

Even the present Croatian situation is marked by universal and eternal battle for Christian principles and, at the same time, by the necessity of spiritual renewal and the restoration of the long neglected, even openly negated, values. Without the possibility of organizing its own life, the Croatian people was subjected, over the last two centuries, to tendencies which systematically destroyed its spiritual integrity, largely eroding its moral codex. However, it was the morally devastating communist period to bring about the worst degeneration of the behavior and the attitudes of the people. It was accompanied by the destruction of ethical values and a general passivity, now requiring a long period of renewal and restoration. At the same time, the Croatian people is forced to struggle (like in Marulić's days) for its very physical survival, abandoned, now as then, isolated and surrounded by incomprehension.

That is why Marulić's works, which clearly point out the ordeal of identity preservation and survival, communicate successfully with present time. It becomes apparent that the two basic motives of Marulić's work (and, at the same time, the basic preoccupations of the Croatian Renaissance literature in general) — patriotism (i.e. battle for survival) and conservation of an ethical and moral codex — are still topical and really inseparable: the negation of one leads to the negation of the other, as well.